

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У СВІТЛІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FUTURE PHILOLOGISTS' PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION IN VIEW OF UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM'S TRANSFORMATION

У статті розглянуто критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього філолога (ПКМФ) у закладі вищої освіти (ЗВО). Виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності дозволяє проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку у галузі професійної підготовки студентів мовних ЗВО. Автор виокремлює ряд критеріїв, які застосовуються для діагностики сформованості професійної компетентності майбутнього філолога, серед яких мотиваційно-ціннісний, змістовно-діяльнісний, операційно-технологічний та особистісно-рефлексійний.

Визначення показників критеріїв та їх значення є одним з ключових завдань для успішної діагностики ПКМФ. У роботі охарактеризовано наступні показники рівня сформованості ПКМФ: позитивна мотивація до формування професійної компетентності; усвідомлення ролі іншомовної професійної компетентності у майбутній професійній діяльності; системність і ґрунтовність теоретичних та практичних загальнопрофесійних та вузькопрофесійних знань, умінь та навичок; ефективне використання професійних знань, умінь та навичок у ситуативній професійній діяльності; ефективне використання новітніх цифрових технологій у спілкуванні та професійній діяльності та взаємодія з медіапростором; здатність самостійно формувати траєкторію професійного розвитку; навички здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів професійної діяльності. Автором також запропоновано ряд методів та засобів діагностики ПКМФ, серед яких анкетування, комп'ютерне тестування, діагностичне спостереження тощо, та визначено рівні сформованості професійної компетентності майбутнього філолога: креативний (високий), що характеризується постійним прагненням до професійного саморозвитку та досконалим володінням усіма необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками; фаховий (достатній), що визначається нестійкою професійною позицією та наявністю необхідних знань, практичних вмінь та навичок, які дозволяють відносно успішно виконувати професійну діяльність; базовий (початковий), який є вихідною базою для професійної діяльності та охоплює елементарні знання у професійній сфері.

Ключові слова: освіта, вища освіта, компетентність, професійна компетентність,

майбутній філолог, критерії, показники, рівні.

The article in question examines the criteria, indicators and levels of future philologists' professional competence (FPPC) formation within the context of higher education institutions. The defining of these criteria, indicators, and levels enables comprehensive analysis of the current state and future prospects concerning the professional training of students-philologists. Specifically, we explore the following criteria: the motivational-value criterion, content-activity criterion, operational-technological criterion, and personal-reflective criterion, which are instrumental in diagnosing the future philologists' professional competence formation.

The precise determination and significance of these criteria's indicators are crucial for effective diagnostic assessment of FPPC. Our research formulates specific indicators for evaluating the degree of FPPC formation, including the positive motivation towards the formation of professional competence; awareness of the language-specific professional competence's role in future professional activity; systematic and comprehensive theoretical and practical general and specific professional knowledge, skills, and abilities; effective application of professional knowledge, skills, and abilities in context-based professional activities; effective use of modern digital technologies in communication and professional activities, and interaction with media space; ability to independently shape the trajectory of professional development; skills in self-control, self-analysis, and self-assessment of the professional activities' results.

The author also suggests a range of methods and tools for diagnosing FPPC, including questionnaires, computer testing, diagnostic observation, etc., and defines the levels of future philologists' professional competence formation: creative (high), characterized by a constant desire for professional self-development and a perfect command of all necessary professional knowledge, skills, and abilities; professional (sufficient), determined by an unstable professional position and possession of the necessary knowledge, practical skills, and abilities, enabling relatively successful performance of professional activities; basic (initial), which serves as the starting base for professional activities and encompasses elementary knowledge in the professional field.

Key words: education, higher education, competence, professional competence, future philologist, criteria, indicators, levels.

УДК 378.011.3-057.175:80

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.32>

Климович Ю.Ю.,

викладач кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах соціально-економічних перетворень та поступової інтеграції України в європейський освітньо-науковий простір якісна професійна підготовка студентів філологічних спеціальностей

відіграє важливу роль у культурному відродженні держави та активній співпраці з міжнародними партнерами [10, с. 4]. Згідно зі Стандартом вищої освіти України об'єктами вивчення та професійної діяльності філолога є не лише знання мови в її

теоретичному та практичному аспектах, але й між-культурна та масова комунікація в усній та письмовій формі, а отже і налагодження контактів та забезпечення взаєморозуміння між носіями різних мов та культур [16]. Як стверджує Н.Б. Голуб, «оволодіння навичками будувати конструктивний діалог – одна із сучасних освітніх вимог у світі, спричинених суспільною необхідністю, особистісним і професійним становленням людини» [5, с. 133].

Саме тому діагностика сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх філологів у закладі вищої освіти є актуальним завданням, оскільки дає змогу, за результатами експериментальної перевірки, виявити можливі недоліки у фаховій підготовці студентів мовних спеціальностей та шляхи їх усунення, що забезпечить підвищення якості надання освітніх послуг, а також сприятиме вдосконаленню змісту вищої професійної освіти в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглядаючи процеси освітньої трансформації в Україні, вчені (С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна [8], В.П. Антонюк [1], Б.Л. Гульчук [6], А.В. Гета, О.В. Мороз, А.В. Остапов [4]) звертають увагу на те, що освітні реформи не припинилися навіть після початку повномасштабної війни на території нашої країни, що свідчить про підтримку як з боку самої держави, так і з боку іноземних партнерів. Відтак, якісна професійна (професійно-технічна) освіта залишається пріоритетом номер один з огляду на важливість людського капіталу для повоєнного відновлення України.

Проблема діагностики ефективності професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти в аспекті розробки критеріїв та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців досліджується у наукових працях вітчизняних та закордонних науковців С.Ю. Ніколаєвої, В.Н. Багрій [2], О.Б. Бігич, М. Mulde [17], К. Murkatic [18] та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з тематики дослідження дозволяє стверджувати, що вчені висувають загальні вимоги до виокремлення й обґрунтування критеріїв та їх показників. Зокрема О.В. Жихорська зазначає, що критерії мають відображати основні закономірності функціонування об'єкта дослідження та його якості,

крім того, якісні та кількісні показники критеріїв мають виступати цілісно, взаємодоповнюючи один одного. Дослідниця справедливо вважає, що критерії та їх показники дають можливість встановити зв'язки між усіма компонентами досліджуваного об'єкта [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. С.А. Вітер у своїй роботі стверджує, що наразі не існує єдиної системи критеріїв і загальної стандартної процедури визначення рівнів сформованості професійної компетентності фахівців, адже кожен науковець має суб'єктивне бачення цього питання у контексті власного дослідження [3].

По перше, здійснений аналіз наукових праць доводить, що проблема формування професійної компетентності філолога, який пов'язаний з іноземними мовами, переважно розглядається в аспекті підготовки конкретно *вчителя* або конкретно *перекладача*, натомість, поняття «*філолог*» є ширшим і розглядає особистість як знавця мови та літератури, ретранслятора культури в суспільстві.

По друге, з розвитком системи освіти змінюється підхід до визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності, з'являються нові вимоги до підготовки фахівців у ЗВО. Тож цілком погоджуємося з тезою колективу авторів В.М. Ліпич, О.Ю. Кузьменко, І.С. Беркешук про те, що сфера освіти повинна адаптуватися до нових непередбачених викликів глобалізації та діджиталізації, крім того, у контексті кібервійни та постійних інформаційно-психологічних впливів, саме гуманітарна, філологічна освіта відіграє важливу роль [12].

Таким чином, **мета статті** полягає у визначенні критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх філологів у закладі вищої освіти з огляду на сучасний стан, нові виклики та перспективи розвитку системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблему визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості тієї чи іншої компетентності, вчені пропонують дотримуватися системності у описі педагогічного експерименту, тож у нашому дослідженні ми керувалися послідовністю, яку зобразимо у вигляді схеми:

Малюнок 1. Послідовність процесу діагностики сформованості професійної компетентності майбутнього філолога (ПКМФ)

Таким чином, з метою визначення стану сформованості професійної компетентності майбутніх філологів, першочергово слід описати її базові поняття: «критерій», «показник» та «рівень».

Вчені трактують поняття «**критерій**» як стандарт (еталон), який застосовується для оцінки якості та порівняння досліджуваного явища або процесу (у нашому випадку – формування професійної компетентності майбутніх філологів) з власне запропонованим стандартом. Згідно з «Словником української мови» в 11 томах «критерій – це підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [14]. Натомість «Словник іншомовних слів» дає визначення слова «критерій» як «мірило для визначення, оцінки предмета, явища, ознака, взята за основу класифікації».[13] Тож у нашому дослідженні «критерій» розглядаємо як еталон, міру для порівняння якісних і кількісних показників сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх філологів.

Дослідники виділяють наступні критерії сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю: стимулюючий, інформаційно-пізнавальний, операційно-дієвий і оцінно-результативний [11]; стимулюючий, когнітивний, практичний, ціннісний та результативний [9]; мотиваційний, комунікативно-когнітивний, рефлексивний та особистісно-професійний [15].

Аналіз науково-педагогічних праць з тематики дослідження, а також екстраполяція досвіду вчених на сучасний соціально-педагогічний контекст дозволили нам визначити у роботі наступні критерії сформованості професійної компетентності майбутніх філологів: **мотиваційно-ціннісний** (мотиви професійної діяльності та розуміння її цінності); **змістовно-діяльнісний** (знання про зміст (об'єкт) професійної діяльності); **операційно-технологічний** (навички прикладного використання здобутих знань); **особистісно-рефлексійний** (самооцінка, саморозвиток).

На нашу думку, кожен з представлених критеріїв має свій ваговий коефіцієнт значущості в експерименті. Наприклад, мотиваційно-ціннісний критерій має найменший коефіцієнт (0,1), адже попри його важливість для майбутніх філологів, мотивація не завжди гарантує успіх у формуванні професійної компетентності. Натомість змістовно-діяльнісний критерій (коефіцієнт – 0,4) відіграє найважливішу роль для діагностики, адже охоплює важливі професійні знання, умінні та навички, якими повинен володіти майбутній фахівець.

Слід зауважити, що система критеріїв має бути логічно пов'язана з компонентами структури професійної компетентності та відображати її найбільш суттєві ознаки. Раніше нами було охарактеризовано структуру професійної компетентності

філолога, що охоплює ключові, базові та спеціальні компетентності. [10] У нашому дослідженні рівень сформованості *ключових компетентностей* діагностується за мотиваційно-ціннісним та особистісно-рефлексійним критеріями, *базових компетентностей* – за змістовно-діяльнісним критерієм та *спеціальних компетентностей* – за операційно-технологічним критерієм.

У процесі вивчення критеріїв важливим є визначення їх показників. «Словник української мови» в 11 томах пропонує наступні визначення поняття «**показник**» – *свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь* [14]. Таким чином, показник є ознакою того, наскільки реалізовано критерій, конкретним, типовим виявленням однієї із ознак досліджуваного явища, за яким можна встановити якісний та кількісний рівень його розвитку.

Науковці виокремлюють *базове значення показника* (значення якості, прийняте за основу під час порівняльного оцінювання) та *відносне значення показника* якості (відношення значення показника якості, що оцінюється, до відповідного базового значення). Крім того, значення показників критеріїв мають бути чіткими та точними, а отже доцільним є замінити / співставити якісні значення показників з кількісними. Таким чином, у нашому дослідженні базовим значенням показника є 100% (тобто повна наявність показника критерію).

Підбір методів та засобів діагностики відіграє вирішальну роль у визначенні рівня сформованості професійної компетентності майбутнього філолога, адже обрані методи та засоби прямо впливають на точність та ефективність експерименту. Як видно з таблиці, для визначення рівня ПКМФ ми використовували анкетування, комп'ютерне тестування, бесіди зі здобувачами освіти, діагностичне спостереження тощо.

Наступним кроком у дослідженні є виокремлення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх філологів. Словник пропонує наступне визначення поняття «**рівень**»: *ступінь якості, величина і т. ін., досягнуті у чому-небудь* [14]. На підставі визначених критеріїв, показників та їх значень нами охарактеризовано рівні сформованості ПКМФ: *креативний* (високий), що характеризується постійним прагненням до професійного саморозвитку та досконалим володінням усіма необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками; *фаховий* (достатній), що визначається нестійкою професійною позицією та наявністю необхідних знань, практичних вмінь та навичок, які дозволяють відносно успішно виконувати професійну діяльність; *базовий* (початковий), який є вихідною базою для професійної діяльності

Таблиця 1

Критерії, показники та методи діагностики рівня сформованості професійної компетентності майбутнього філолога

Критерії та їх коефіцієнти	Показники	Значення показників	Методи та засоби діагностики
Мотиваційно-ціннісний (0,1)	• позитивна мотивації до формування професійної компетентності	• 50–11 – наявний • 10–0 – відсутній	анкетування, бесіда, діагностичне спостереження
	• усвідомлення ролі іншомовної професійної компетентності у майбутній професійній діяльності	• 50–11 – наявний • 10–0 – відсутній	анкетування, інтерв'ювання, діагностичне спостереження
Змістовно-діяльнісний (0,4)	• системність і ґрунтовність теоретичних та практичних загально-професійних та вузькопрофесійних знань, умінь та навичок	• 100–60 – наявний • 59–0 – відсутній	комп'ютерне тестування, портфоліо, діагностичне спостереження
Операційно-технологічний (0,3)	• ефективне використання професійних знань, умінь та навичок у ситуативній професійній діяльності	• 60–11 – наявний • 10–0 – відсутній	експертна оцінка, діагностичне спостереження
	• ефективне використання новітніх цифрових технологій у спілкуванні та професійній діяльності та взаємодія з медіапростором	• 40–11 – наявний • 10–0 – відсутній	комп'ютерне тестування, діагностичне спостереження
Особистісно-рефлексійний (0,2)	• здатність самостійно формувати траєкторію професійного розвитку	• 50–11 – наявний • 10–0 – відсутній	бесіда, створення «дорожньої карти філолога», діагностичне спостереження
	• навички здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів професійної діяльності	• 50–11 – наявний • 10–0 – відсутній	рефлексивне есе, діагностичне спостереження

та охоплює елементарні знання у професійній сфері.

Висновки. Визначені нами критерії, показники та рівні сформованості ПКМФ показали свою ефективність під час експерименту в ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. Окреслені у роботі показники, критерії та рівні дозволили нам комплексно оцінити сформованість професійної компетентності майбутніх філологів, а також експериментально визначити динаміку формування ПКМФ, зокрема з використанням інноваційних засобів навчання. Оскільки сучасна наука наразі зазнає тотальних змін, з'являються нові вимоги як до фахівця-філолога, так і до професійної освіти загалом, тому це може скласти перспективи майбутніх досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк В.П. Проблеми формування людського капіталу України в системі освіти та його ризики в реаліях війни. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 161–170. URL: <http://bitly.ws/Pmhi>

2. Багрій В.Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10–15. URL: <http://bitly.ws/Pmn6>

3. Вітер С.А. Критерії, показники та рівні сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. № 10. С. URL: <http://bitly.ws/Pmrg>

4. Гета А.В., Мороз О.В., Остапов А.В. Світові тренди та виклики системі вищої освіти. *Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди*: зб. мат. міжнар. наук.-практ. конф. (13 квітня 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 116–118. URL: <http://bitly.ws/Pmkg>

5. Голуб Н. Б. Культура діалогу на уроці української мови: проблеми і перспективи. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С. 133–136.

6. Гульчук, Б.Л. Інноваційні процеси в системі освіти України. *Вектори модернізації економіки України в контексті сталого розвитку*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (29–30 травня 2023 р.) Луцьк: Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 222–227. URL: <http://bitly.ws/PmhT>

7. Жихорська О.В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. С. 33–38. URL: <http://bitly.ws/PmpR>

8. Ілляшенко, С.М., Шипуліна, Ю.С. Інтелектуальний капітал як ключовий фактор повоєнного відновлення економіки України: проблеми розвитку. *Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування та забезпечення*: тези доп. міжн. наук.-практ. конф. (25–26 трав. 2023 р.) Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 192–195. URL: <http://bitly.ws/Pmfk>

9. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: дис. ... канд. пед. наук:

13.00.04 / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка, Житомир, 2005.

10. Климівич, Ю.Ю. Let's Flip: Розвиток мовної особистості студента-філолога в умовах перевернутого навчання: навч.-мет. посібник. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2022. 112 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34680/>

11. Кубрак С.В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 13.00.04. Житомир, 2012. 21 с. URL: <http://bitly.ws/PmtY>

12. Ліпич В.М., Кузьменко О.Ю., Беркешук І.С. Філологічна наука й освіта України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: трансформація і сучасні вектори розвитку. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL: <http://bitly.ws/PmrW>

13. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/>

14. «Словник української мови» в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/>

15. Сорокіна Н.В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2016.

16. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія». 2019. МОН України. URL: <http://bitly.ws/PzfF>

17. Mulder M. Conceptions of professional competence. *International handbook of research in professional and practice-based learning*. 2014. P. 107–137.

18. Murkatik, K., Harapan, E., & Wardiah, D. The Influence of Professional and Pedagogic Competence on Teacher's Performance. *Journal of Social Work and Science Education*. 2020. Vol. 1(1), P. 58–69. URL: <http://bitly.ws/Pmp7>